

Tautosakos darbai 63, 2022, p. 35–61
 ISSN 1392-2831 | eISSN 2783-6827
 DOI: <https://doi.org/10.51554/TD.22.63.02>

Antisovietinio partizaninio karo pasakojimas: vienos šeimos atvejis

GRETA PASKOČIUMAITE

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
g.paskociumaite@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8810-053X>

ANOTACIJA. Remiantis Aukštaitijos partizanų Antano ir Zofijos Žilių istorija, rekonstruojamas šeimoje gyvuojantis partizaninio karo pasakojimas. Straipsnyje vadovaujamas nuostata, kad pasakojimas ne tik prisideda prie individo tapatybės konstravimo, bet ir atskleidžia jo asmenines patirtis, vertybines nuostatas ir savitą praeities sampratą, todėl yra svarbus, dar menkai įsisąmonintas ir tyrinėtas partizaninio karo ir jo dalyvių pažinimo šaltinis. 2019–2020 m. užfiksuoti trijų kartų Žilių šeimos narių pasakojimai atskleidžia pasakojimo šeimoje formavimosi aplinkybes, esminius turinio elementus ir kaitą, perdavimo iš kartos į kartą procesus. Ginkluotame pasipriešinime dalyvavusių Žilių šeimos istorija pasirinkta kaip pavyzdys šeimų, susikūrusių dar iki laisvės kovų pradžios.

RAKTAŽODŽIAI: atmintis, pasakojimas, partizaninis karas, šeima.

Sovietų Sąjungos okupuotoje Lietuvoje vykęs antisovietinis partizaninis karas – iki šiol jautri tema, ypač pasipriešinimo dalyviams ir jų artimiesiems. Nors nuo organizuotos rezistencinės kovos praėjo jau beveik septyniasdešimt metų, jo reikšmė vis dar permąstoma, o pasakojimas apie kovą ir kovotojus vis dar nuolat kinta ir įgyja vis daugiau atspalvių¹. Partizaninis karas, kaip ir kiti nusistovėjusią pasaulio tvarką kardinaliai griauinantys įvykiai, neatsiejamas nuo dalyvių ir liudininkų pasakojimų, per kuriuos bandoma suteikti prasmę pakitusiam gyvenimui (Šutinienė 2008: 127). Priešingai nei daugelio kitų karų atveju, pasakojimas apie įvykusią kovą iš kovotojų perspektyvos kelis dešimtmečius buvo neįmanomas tiek dėl okupacinių struktūrų siekio partizanus pateikti kaip kriminalinius nusikaltėlius, tiek dėl lagerių bei tremtį išgyvenusiems kovotojams ir jų šeimų nariams grėsusių bausmių prabilus apie

1 Pastaraisiais metais partizaninis karas archeologų, istorikų ir teisininkų darbuose buvo nagrinėjamas remiantis naujomis perspektyvomis, taip fundamentaliai permąstant partizaninio karo prigimtį, eigą ir reikšmę (žr. Vaitkevičius 2020: 15–21).

represijas². Sovietinis režimas siekė pateikti savąją partizaninio karo interpretaciją, pagal kurią okupacijos faktas virstų realybe ne tik teritoriniu ar politiniu, bet ir mentaliniu požiūriu (Gailius 2008: 93).

Tik Lietuvos persitvarkymo sąjūdžiui pradėjus veiklą ir radusis apčiuopiamai vilčiai atkurti nepriklausomybę, pradėta atviriau kalbėti apie rezistencines patirtis ne tik viešumoje, bet ir represuotųjų šeimose (Gailienė 2008: 97). Pamažu vis aiškiau girdimą balsą įgavo „mažieji žmonės“ – partizaninio karo dalyviai, turintys skirtingų patirčių ir nuostatų, privalantys prabilti ne tik už save, bet ir už tuos kovos bendražygius, kurie nesulaukė nepriklausomybės ir gali būti pažinūs tik iš pavienių partizaninių dokumentų, asmeninių užrašų, kitų pasakojimų fragmentų (Tūtlytė 2018: 10). Tai pasakojimai žmonių, pasipriešinusių totalitariniam režimui ir sovietinės fikcijos primetimui. Ne mažiau svarbūs pasakojimai – šeimos narių, kurie į partizaninio karo sukūrį ir jo atminties išsaugojimą buvo įtraukti, nors dažnai to nesiekdavo. Nors tiek partizanų, tiek jų artimųjų pasakojimai kai kada laikomi formuojančiais partizanų kaip atstovaujančių grynajam gėriui portretą (Gailius 2008: 99), toks požiūris paviršutiniškas. Istoriografijoje lig šiol nuosekliai nenagrinėtas partizaninio karo pasakojimas ir jo raiška kovotojų artimoje aplinkoje. Tai spraga, dėl kurios partizaninis karas ir jo dalyviai lieka atsieti nuo visuomenės, sovietinės okupacijos metais įvairiais būdais palaikiusios kovotojus. Be to, su kovotojais, apie kuriuos žinoma tik iš pavienių istorinių faktų, o ne per asmeninius išgyvenimus, nuostatas ar autentiškus prisiminimus, itin sudėtinga tapatintis šiuolaikiniam žmogui.

Partizanų Žilių, veikusių Aukštaitijoje, Vyčio apygardoje, šeimos atvejis pasitelkiamas kaip pasakojimas, pristatomas kaip galimybė pažinti prie sovietinio režimo neprisitaikiusios visuomenės dalies nuostatas ir patirtis. Paprastai pagrindiniais laisvės kovų liudininkais tampa patys partizanų bendruomenės³ atstovai, tačiau šiuo atveju pagrindinis dėmesys tenka šeimos nariams, kurių pasakojimai laikomi lygiai reikšmingais norint plačiau pažinti partizaninio karo reikšmę. Vienos šeimos tyrimas leidžia ne tiek įvertinti sovietinių represijų mastą, kiek suvokti jo įtaką individų vertybių, nuostatų ir veiksmų formavimuisi. Anot psichologų, represuotų asmenų artimieji tampa jų traumų padarinių liudininkais bei pačių traumų perėmėjais (Vas-

2 Kaip aiškina Romas Kaunietis, visi politiniai kaliniai, palikdami lagerius, privalėjo raštu patvirtinti niekad nepasakosiantys apie patirtus išgyvenimus, antraip jiems būtų grėšę dar 10 metų lagerio (Kaunietis 2010: 52). Vis dėlto iš lagerio ar tremties vietos sugrįžę partizaninio karo dalyviai ir jų artimieji ir toliau buvo traktuojami kaip neloyalūs režimui, tad ir grįžę į Lietuvą (jeigu jiems buvo leista sugrįžti į gimtą šalį) patyrė įvairių sunkumų. Apie dalį artimiesiems tekusių išbandymų rašoma ir šiame straipsnyje.

3 Bendruomenė suprantama kaip žmonių grupė, turinti bendrą patirtį, išpažįstanti tas pačias vertybes ir puoselėjanti panašius vaizdinius apibrėždama tapatybę (plg. Pilipavičius 2007: 84). Dalyvavimas ginkluotame pasipriešinime ir patirtos represijos laikomos bendros patirties pagrindu, formuojančiu šios grupės vertybines nuostatas, simbolius ir ritualus (kaip antai kasmetinis buvusių politinių kalinių ir tremtinių susibūrimas Ariogaloje).

kelienė [et al.] 2011: 92). Taip pat matyti, kad kartą, augusi sovietmečiu, yra linkusi likti neutrali vykdant įamžinimo veiklą (Petrauskienė 2017: 69). Neutralios pozicijos pasirinkimas paprastai suvokiamas kaip sovietinės propagandos įtaka, nesiejant to su šeimoje gyvavusiomis skirtingomis (ne)pasakojimo apie pokarį strategijomis (Jurkutė 2016: 215). Šis tyrimas į šeimose gyvuojančią atmintį siūlo žvelgti nuodugniau, gilinantį į artimųjų motyvaciją, asmenines patirtis ir šeimos istorijos refleksijas.

Pagrindinis tyrimo objektas – partizaninio karo pasakojimas laisvės kovotojų šeimoje. Straipsnyje pats pasakojimas suprantamas ne tik kaip individo tapatybę atskleidžiantis veiksnys, bet ir kaip vertybių ir praeities interpretacijų sandauga, perduodama iš kartos į kartą (Thomson 2011: 90). Laikomasi nuostatos, kad žmogus, pasakodamas viso gyvenimo istoriją ar pavienius epizodus, pateikia savitą praeities interpretaciją, suteikia prasmę asmeninėms patirtims ir atskleidžia vertybines nuostatas. Būtent per pasakojimą individas susieja save su istorija ir savo aplinka (Skultans 2005: XII). Pasakojimui priskiriamos ypatybės – įvairių aplinkybių sąlygojama kaita, subjektyvumas ir perdavimas – laikomos privalumu siekiant kompleksiskai pažinti laisvės kovą ir jos dalyvius.

Straipsnio tikslas – atskleisti partizaninio karo dalyvių šeimoje gyvuojančio rezistencijos pasakojimo turinį, kaitą ir tęstinumą. Partizanų Antano Žilio (1917–1949) ir Zofijos Striogaitės–Žilienės (1928–2002) santuokos atvejis pasirinktas kaip šeimų, susikūrusių ir susilaukusių vaikų dar iki partizaninio karo pradžios, pavyzdys. Laikomasi prielaidos, kad šeimos sukūrimo laikas (iki karo, per karą ar po jo) yra svarbus vertinant pasakojimo konstravimo ir perdavimo procesus. Per vienkartinį interviu, atliktus 2019–2020 m., prisiminimais dalijosi vyriausias poros sūnus Algimantas (gim. 1943), jo vaikai Gediminas (gim. 1969) ir Jurga (gim. 1975) bei Gedimino duktė Gaudutė (gim. 1996)⁴. Pasakojimo šeimoje kontekstui pažinti remiamasi 1996 m. publikuotu Zofijos pasakojimu (Kaunietis 1996: 60–90). Tyrimu siekta atskleisti, koks yra kiekvieno šeimos nario asmeninis santykis su šeimos istorija ir partizaniniu karu, kokie pasakojimų fragmentai gyvuoja skirtingų kartų atmintyje ir kokias vertybines nuostatas formuoja rezistencinė šeimos patirtis.

KELI ŠEIMOS ISTORIJOS FAKTAI

Žiliai – laisvės kovotojų šeima. Antanas Žilys kilo iš Jurgelionių kaimo, Siesikų valsčiaus, ir augo gausioje, aštuonių vaikų⁵, ūkininkų šeimoje. Remiantis pasakojimais, Antanas buvo baigęs Vilniaus karo aviacijos mokyklą, taigi turėjo karinės patirties

4 Pokalbių įrašai saugomi asmeniniame straipsnio autorės archyve.

5 Remiantis Algimanto pasakojimu, dar bent du jo tėvo Antano broliai sietini su rezistenciniu judėjimu: vienas jų buvo nukankintas verčiant išduoti *Žaibo* slaptystos vietą, o kitas buvo ryšininkas, už tai vėliau nuteistas dvidešimt penkerius metus kalėti Magadane.

tarnaujant oro pajėgose⁶. Vokiečių okupacijos metais dirbo valsčiaus administracijoje (Kaunietis 1996: 62). Sugrįžus sovietams Antano tarnyba vokiečių administracijoje patraukė dėmesį, tad dar 1944–ųjų vasarą jis prisijungė prie Ukmergės ir Panevėžio apylinkėse veikusių partizanų – jų suformuoti daliniai ilgainiui išaugo į Vyčio apygardą. A. Žilys, slapyvardžiu *Žaibas*, 1945 m. pradžioje savarankiškai pradėjo vadovauti Briedžio rinktinės partizanų būriui. Jo vadovaujami partizanai veikė miškuose prie Šilų, Traupio, Levaniškio ir Šapio kaimų (Markuckytė, Pilkauskas 2012: 10). Yra žinoma, kad 1945 m. antroje pusėje aplink Taujėnus jau veikė 5 partizanų būriai, įskaitant *Žaibo* būrį su 15 kovotojų (Vaičiūnas 1994: 8). *Žaibo* būrys prisimenamas kaip dažnai keitęs veiklos erdves ir buvęs gana aktyvus kovine prasme⁷. Daugelyje tekstų, kuriuose apžvelgiama A. Žilio partizaninė veikla, akcentuojamas jo priešiškas požiūris į gyvenimą bunkeriuose⁸, puikūs santykiai su apygardos vadovybe⁹ ir didelis populiarumas tarp vietinių¹⁰. 1949 m. gegužės 16 d. mįslingomis aplinkybėmis A. Žilys–*Žaibas* žuvo stovyklavietėje Varlėnų miške ir buvo slapta palaidotas žmonos giminaičių kape Šilų miestelio kapinėse (Panevėžio r.).

Iš Ukmergės kilusi Zofija Striogaitė augo mokytojo, nepriklausomybės kovų savanorio Antano Striogos šeimoje¹¹. Publikuotuose Zofijos prisiminimuose aiškūs polinkis į lietuvybę, norą priešintis sovietinei ir nacistinei santvarkoms. Štai mokydamosi Ukmergės gimnazijoje ji su bendraminčiais stengėsi sutrukdyti trėmimams ir masiniam išsitraukimui į komjaunimą (Kaunietis 1996: 60). Santuoka su A. Žiliu ir jo dalyvavimas ginkluotame pasipriešinime sovietinės okupacijos metais Zofijai ir jūdvių sūnui Algimantui kėlė grėsmę, todėl dar tais pačiais metais, 1944–aisiais, Zofija pradėjo slapstytis, o galiausiai tapo nuolatine *Žaibo* būrio partizane. Zofijos slapyvardis – *Klajūnė*, tačiau ją dažnai vadino *Žaibiene*.

Rezistencijos metais šeima pagausėjo, Antanas ir Zofija partizanaudami susilaukė dviejų vaikų – Petro ir Virginijos, šie didžiumą laiko praleisdavo pas patikimus

6 Tarnybą oro pajėgose patvirtina Vietinės rinktinės ėmimo komisijos duomenys iš 1944 m. gegužės 19-osios. Fiksuota, kad A. Žilys yra tarnautojas, turi oro pajėgų tarnybos patirties ir užtarnautą puskarininkio laipsnį, vokiškai nemoka ir šaukiamai tarnybai nėra tinkamas (LCVA, f. R-675, ap. 1, b. 27, l. 14b).

7 „*Žaibo* būrys buvo kaip „skrajojantis“ – niekada vienoje vietoje ilgiau neužsibūdavo, gyvendavo tiksliai laikinose stovyklose. Buvo patyręs daugybę susidūrimų, „siautimų“, miškų „valymų“ (Patamsis 2019: 202).

8 „Bunkerių labai nemėgo, juos buvo išsikasę tik sužeistiesiems paslėpti. Sakydavo: „Kam gyvam lįsti į žemę – tai kapai, juose jau nepasipriešinsi, o ant žemės gali kariauti!“ (Patamsis 2019: 202)

9 Teigiama, kad A. Žilys buvo artimas Vyčio apygardos vado Danieliaus Vaitelio–*Briedžio* bendražygis ir jam žuvus, 1948 m. gegužę, buvo vienas pagrindinių kandidatų užimti jo vietą (Markuckytė, Pilkauskas 2012: 13).

10 Populiarumą liudija gausybė išlikusių pasakojimų apie *Žaibo* veiklą iki partizaninio karo ir per jį.

11 Antanas Strioga nuo 1919 m. gegužės 8 d. iki 1919 m. lapkričio 14 d. tarnavo savanoriu Panevėžio bataliono 4-ojo pėstininkų pulko 6-oje kuopoje (LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3185, l. 6).

žmonės. Kaip ir vyrui, 1949 m. gegužė Zofijai tapo partizaninio karo pabaiga. Gegužės 28 d. ji buvo areštuota ir nuteista 25 metams lagerio ir 5 metams tremties (LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-18748, l. 96). Kalėjusi Karagandos srities lageriuose, dar išbuvo tremtyje Balchaše iki pat 1965-ųjų, tuomet iš Kazachstano grįžo į Lietuvą. Tremtyje sukurta antra santuoka nutrūko Lietuvoje, 2002 m. ji palaidota šalia pirmojo vyro A. Žilio. Nepriklausomoje Lietuvoje ji buvo politinių kalinių ir tremtinių bendruomenių ir sambūrių narė. 1990 m. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga ją, kaip ir daugelį kitų partizanų, ryšininkų, žvalgų ir eilinių kovotojų, apdovanojo žymeniu „Už Lietuvą“.

PASAKOJIMAS APIE ŽILIUS PARTIZANŲ BENDRUOMENĖJE

Nepriklausomybės atkūrimas daugeliui represuotų žmonių tapo teigiamo asmeninio identiteto kūrimo pradžia (Šutinienė 2008: 134). Buvo svarbu pateisinti rezistenciją, pateikti kovotojus kaip Lietuvos nepriklausomybės idėjos gynėjus ir taip sukurti alternatyvą sovietmečiu gyvavusiam pasakojimui. Kitaip tariant, atsirado galimybė pateikti savą įvykių interpretaciją, taip prisidedant prie „didžiojo pasakojimo“ apie partizaninį karą kūrimo, legitimavusio kovotojų atmintį ir žinojimą apie juos (Brazauskas 2013: 249). Išskirtinės reikšmės šiame procese turėjo partizanų kovų metraštininkai, užfiksavę šimtų kovotojų pasakojimus¹², taip sukurdami bendruomenės viduje cirkuliuojančių įspūdžių ir nuostatų žinyną. Visais atvejais prisiminimus derėtų vertinti kaip selektyvius ir nuolat praktikuojamus – pasirenkamus pagal aplinkybes ir reguliariai patikrinamus, taip siekiant teisingumo, kaip jį supranta pasakotojas, ir išpildyti klausytojų lūkesčius (Jackson 2013: 69–70). Individualią atmintį reikėtų suprasti kaip kuriančią socialinės grupės atmintį – asmeninius prisiminimus tai daro dar reikšmingesnius (Tūtlytė 2018: 7).

Svarbu paminėti, kad įvairiomis formomis paviešinti partizanų ir jų bendražygių prisiminimai daugeliui vaikų ir vaikaičių tampa reikšmingu informacijos šaltiniu. Būtinybė prisitaikyti prie sovietinės santvarkos primestų socialinių ir politinių sąlygų daugelį rezistentų vertė nepasakoti artimiesiems skaudžiausių išgyvenimų (Vaskelienė 2012: 112), tačiau buvusių bendražygių būryje jie tapdavo atviresni. Pastebėta, kad dalis publikuotų laisvės kovotojų prisiminimų susipynę su užmarštimi, nutylėjimu, slėpimu ar net sąmoningu melu (Tūtlytė 2018: 24). Vis dėlto asmeninio pasakojimo formavimasis leisdavo tapti laisvės kovotojų bendruomenės dalimi, būti jos pripažintiems (Kaivola-Bregenhøj 1996: 20).

.....
12 Vienas tokių – Romas Kaunietis, jo surinkti prisiminimai taip pat cituojami šiame darbe. Išsamesnę R. Kauniečio surinktų pasakojimų analizę yra atlikusi Rita Tūtlytė (žr. Tūtlytė 2018).

Antano ir Zofijos Žilių atminimas bendražygių atmintyje tapo reikšmingas ir vėlesnių kartų pasakojimams. *Žaibo*, žuvusio kovose, asmeninė istorija pasakojama išimtinai kitų lūpomis. Publikuotuose prisiminimuose A. Žilys prisimenamas kaip išskirtinai sumanus kovos vadas, ypač drąsus susidūrus su priešais, draugiškas bendražygiams, tačiau tuo pat gana griežtas kovotojų savivalės klausimu (Kaunietis 1998: 283–289, 334; Kaunietis 2004: 149; Patamsis 2019: 88, 208; Šimėnas 1998: 52). Itin gausu pasakojimų, atskleidžiančių *Žaibo* talentingumą ir kovinę drąsą¹³, rodančių kovotoją kaip tikrą herojų, gebantį įgyvendinti net rizikingiausius sumanymus. Anot bendražygių, būrio vadas tikėjo Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu. Kaip ir daugeliui kitų partizanų, vilties jam teikė Vakarų valstybių lyderių kalbos¹⁴. Liudijama, kad nepriklausomybės atgavimo laikui buvo atsakingai ruošiasi – *Žaibas* raginęs kovos draugus dokumentuoti visa, kas vyksta: „Grįš nepriklausomybė, vis tiek iš mūsų pareikalau žmonės atskaitos, ir mes turėsime parodyti, dėl ko, kas, kodėl taip, o ne kitaip buvo padaryta“ (Kaunietis 1998: 289–290).

Yra žinoma, kad A. Žilys nemėgo gyventi bunkeriuose – iki pat savo žūties daugiau stengėsi laikytis atviro tipo stovyklavietėse (Šimėnas 1998: 52). Vienoje jų, Varlėnų miške (Ukmergės r.), 1949 m. gegužės 16 d. ir žuvo. Kaip jau minėta, žūties aplinkybės iki šiol nėra išaiškintos, tačiau dar vykstant kovoms nusistovėjo kelios versijos, dažniausiai prieinančios prie išvados, jog tai buvo savųjų išdavystė¹⁵. Išskirtina, kad *Žaibui* atminti po mirties sukurti bent trys eilėraščiai-

.....

- 13 Pavyzdinis pasakojimas: „Privažiavus Degionių k., vyrai pamatė nuo vieškelio link pamiškės vienkiemio einančius obligacijų (paskolų) rinkėjus – vieną civilį, Kavarsko valsčiaus partorgą, ir jį lydintį šautuvu ginkluotą sribą, vietinį ruselį, tikrų tikriausius žmonių prievartautojus ir skriaudėjus. *Žaibas* jiems sušuko: ‘Ei jūs, ko čia valkiojate!? Ar nežinot, kad čia „banditų kraštas“!? – ir išsoko iš mašinos. Šie, palaikę juos Raguvos sribais, puolė aiškinti, kad jie atlieka svarbų darbą – renka valstybei paskolas. *Žaibas* čiupo skrebui už šautuvo, jį atėmė ir dar aprėkė: ‘Ar tu žinai, kad šautuvo atiduoti negalima!’ Partorgas, pajutęs pavojų, iš kišenės jau traukė pistoletą, tačiau jam už rankų čiupo arčiausiai stovėjęs partizanas. Kitas žaibietis prišokęs ‘be jokių ceremonijų’ iš pistoleto ‘pylė’ jam į kaktą, o išsigandusį skrebą be pasigailėjimo ‘sutratino’ vietoje. Iš baimės praradusius nuovoką keturis komunistus, išlaipinę iš kėbulo, ‘likvidavo’ vieškelio griovyje, sunkvežimį apgrėžė ir ‘nurūko’. Privažiavę Juodgirio mišką, mašiną sudegino, o patys nužygiavo savais keliais. Netrukus nuo Traupio pusės atvažiavo penki sunkvežimiai su NKVD kareiviais, išsirikiavę voromis ‘košė’ apylinkes, tardė vietinius gyventojus, darė kratas, tačiau ‘šaukštai buvo popiet’, beliko gaudyti tiksliai ‘vėją laukuose’“ (Patamsis 2019: 291–292).
- 14 Minima, kad *Žaibas* ir jo būrio vyrai itin džiugiai sutiko JAV prezidento Harry Trumano kalbą 1947 m. – ja paskelbtas įsipareigojimas padėti visoms šalims, siekiančioms įveikti komunizmą: „Žiėmodamas Šilų bunkeriuose, J. Žemaitis girdėjo pasakojimą, kaip vietinio „Žaibo“ būrio vadas Antanas Žilys liūdnei šypsodamasis stebėjo iš džiaugsmo šokančius savo vyrus, per radiją išgirdusius vilčių teikiančią H. Trumano kalbą. Pertraukęs besilinksminančius vyrus, liepė eiti ir pasimokyti rikiuotės: juk kai iš užsienio grįš Lietuvos vyriausybė, reikės mokėti atiduoti jai pagarbą...“ (Gaškaitė-Žemaitienė 1998: 231).
- 15 Kovos draugo Prano Dirsės-*Kraštelio* pasakojime glaustai įvardijamos kelios skirtingos versijos, pasikartojančios ir kituose šaltiniuose: „Vermachtas sako: ‘Prasti reikalai, atrodo, kad *Žaibas*

dainos, vėliau plitę Vyčio apygardos ribose. Jų autorystė priskiriama Traupio, Taujėnų ir Kavarsko apylinkėse veikusiai Vyčio apygardos ryšininkei Genovaitei Janulytei-Karpavičienei. Grožinėje kūryboje A. Žilys prisimenamas kaip troškęs laisvės ir nepabūgęs priešų jos siekiant, taip pat minimi neišsipildę lūkesčiai savomis akimis pamatyti laisvę, paslapties gaubiamą žūtis ir be tėvo likę trys maži vaikai (Patamsis 2021: 23–24, 64–65, 133–134)¹⁶. Prie bendro pasakojimo prisideda ir nuotraukos iš įvairių partizanų sueigų – žinoma, kad *Žaibo* būrį fotografuodavo Balelių kaimo gyventojas, kolūkio buhalteris Vytautas Bujokas arba Taujėnų gimnazijos mokytojas Algirdas Čėponis-*Aitvaras* (Patamsis 2019: 255).

Zofija pasakojimuose atskirai nuo vyro minima retai. Jos partizanavimo istorija neatsietina nuo veiklos vyro vadovaujamame būryje, dėl jos ji laikyta „tikra savo vyro kovų ir gyvenimo drauge“ (Šimėnas 1998: 52). Jos atminimas taip pat išsaugotas G. Janulytės-Karpavičienės kūryboje, atmenant 1949 m. gegužės 9 d. Juodgirio miške vykusias kautynes, per kurias žuvo trys *Žaibo* būrio partizanai – Juozas Kirkus-*Plienias*, Marijonas Pociūnas-*Erdvė* ir Petras Šimkus-*Trenksmas*, o su jais buvusiai Zofijai *Žilienei-Klajūnei* pavyko išsigelbėti. Dainoje apgailimos žuvusių kovotojų puoselėtos viltys parnešti laisvę ir apginti gimtą žemę, tačiau skatinama toliau tikėti, kad Lietuva dar prisikels (Patamsis 2021: 140–141). Verta atkreipti dėmesį, kad bendražygių žūties vietoje Zofija kaip atminimo simbolį yra pasodinusi eglaitę (Kaunietis 2004: 98).

Bendruomenėje gyvuojančiame pasakojime abu *Žiliai* pristatomi kaip atminimo verti kovotojai, nepamirštami ir jų vaikai – jiems tekęs didelis išbandymas. Remiantis palikuonių pasakojimais, kovotojų portretą reikšmingai papildė naujos detalės.

TRIJŲ KARTŲ PASAKOJIMAS

Pasakojimams priskiriama funkcija padėti gyti, išsivaduoti iš patirtų sunkumų nėra susijusi su atminties varžymu ar istorijos neigimu, netgi priešingai – tai sąitų kūrimas tarp asmeninių ir bendrų patirčių, taip suteikiant pagrindą egzistencijai (Jackson 2013: 73).

Šiame straipsnyje analizuojami trijų kartų pasakojimai. Nors yra išlikęs publikotas Zofijos pasakojimas, jis buvo gerokai koreguotas leidinio sudarytojo, todėl

.....
nusišovė. Mes priėjome prie *Žaibo* lavono, matom, guli nebegyvas, ties paširde šautinė žaizda, aplink apdeginta, lyg iš arti būtų šauta. Vėliau buvo visokių kalbų. Vieni sakė, kad 'Žaibienė' nušovė, kiti – kad Krienas-*Bareika*, tretis, kad Sauliūnas, o kaip ten iš tikro buvo, labai neaišku“ (Kaunietis 1998: 341–342).

16 Kituose partizanų dainų rinkiniuose šių tekstų, skirtų A. Žiliui atminti, nepavyko atrasti, todėl jų paplitimą įvertinti sunku.

čia nuosekliai neanalizuojamas¹⁷. Straipsnyje vertinamam šeimos pasakojimui Zofijos prisiminimai išskirtinai svarbūs: jos užfiksuoti įvykiai ir jausmai pasikartoja kitų šeimos narių pasakojimuose. Tai iš kartos į kartą perduodami sakytinės istorijos fragmentai, tapę artimųjų tapatybės dalimi (Veale, Schilling 2004: 2). Žvelgiant bendrai, Zofijos pasakojime, kaip ir daugumoje moterų pasakojimų, išskirtinę vietą užima šeimos narių – šiuo atveju vyro ir vaikų – gyvenimai (Budrytė 2012: 137). Vyras prisimenamas kaip nuoseklus patriotas, dar nacių okupacijos metais patraukęs komunistų pagrindininkų dėmesį. O jo apsisprendimas išeiti į mišką buvęs sąmoningas ir apgalvotas, tai užtvirtina ir Antanui priskiriama frazė: „Negalime visi pasitraukt iš Lietuvos, kas nors iš mūsų privalo parodyt pasauliui, kad dėl jos aukojamasi“ (Kaunietis 1996: 63). Suprantama, kad vyro pasirinkimas nulėmė žmonos ir vaikų gyvenimus, todėl Zofijos pasakojime gausu prisiminimų apie nuolatinę grėsmę ir būtinybę slapstytis. Užrašytieji epizodai neleidžia nustatyti, kiek glaudžiai partizanaujant buvo išlaikyti šeiminiai santykiai, tačiau kai kurios pateiktos istorijos leidžia numanyti, kad ryšys buvo palaikomas nuolat arba bent be didesnių pertrūkių.

Taigi Antanas rūpinosi ne tik kovos bendražygiais ir pačiu vadovavimu kovai, bet ir savo šeima – pirmiausiai Zofija ir vyriausiuoju sūnumi Algimantu. Zofijai vaikai buvo ir stiprybės šaltinis, ir silpnoji vieta. Prisimenama, kad, Taujėnų dabo-klėje įkalinus dvimetį sūnų Petrą, Zofija pas jį veržėsi ir tik kitų akylai prižiūrima nėjo jo vaduoti (Kaunietis 1996: 81). Tiesa, maždaug po metų ją vis dėlto areštavo. Žuvus vyrui ji suprato negalinti įvykdyti partizanų priesaikos – pavojaus užklupta ji neatėmė sau gyvybės ir leidosi paimama gyva: „Prisiminiau priesaiką, kad gyva nepasiduosiu, bet man iš karto prieš akis iškilo vyro tragiška baigtis, vaikai vieni lieka... [...] Dieve, duok man kantrybės ir jėgų, aš pasiduodu, tegu ką nori daro, bet aš pasižadu nieko neišduot, aš visa tai darau vien savo vaikų labui“ (Kaunietis 1996: 85).

Zofijos pasakojime keliskart akcentuojamas atleidimas išdavikams ir skriaudėjams. Šis susitaikymas – tarsi paslaptis, kuria ji nesidalijo net su vyru: „Aš net *Žaibui* nepasakiau, kas mane išdavė, – gailėjau to žmogaus. [...] Bet jei Dievas man leido gyvai išlikti, aš neturiu jaust keršto ir neapykantos tiems, kas mane išdavė“ (Kaunietis 1996: 69–70). Neabejotina, kad tokios nuostatos darė įtaką artimiesiems, jiems buvo didelis iššūkis atleisti tiems, dėl kurių jų mylimi žmonės stipriai kentėjo ar net žuvo. Maža to, dėl priešiškų žmonių poelgių jų pačių gyvenimuose trūko artimųjų meilės ir ryšio su jais.

.....
 17 Lietuvių literatūros ir tautosakos institute saugomame R. Kauniečio sukauptame archyve nepavyko rasti Zofijos Žilienės atsiminimų garso įrašo, taigi negalima įvertinti, kiek publikuotas tekstas skiriasi nuo paties pasakojimo. Yra žinoma, kad R. Kaunietis nuolat palaikė ir tebe Palaikė ryšį su Žilių šeima, tad jo pateikiama informacija gali būti ne kartą tikrinta ir tikslinta, prieš pateikiant galutinį variantą knygoje.

Suprantama, kad daugelis patirtų, užrašytų ir išgirstų istorijų buvo permąstomos, todėl nepriklausomybės metais kurtas pasakojimas tikriausiai nesutaptų su vidiniais išgyvenimais, patirtais įvykių sukuryje. Negana to, tokiems pasakojimams didelę įtaką daro santykis su tyrėju. Nigelas Huntas, tirdamas karo veteranų trauminės atminties rūšis, nustatė, kad veteranas turi net kelis pasakojimus apie tuos pačius reiškinius: vieną skiria artimiesiems ir tuos pačius ar labai panašius išgyvenimus patyrusiems, o kitą – pašaliniams asmenims (Hunt 2010: 158). Šią teoriją nesunku pritaikyti represuotų asmenų tyrimams. Įvairiais tyrimais ne kartą parodyta, kad buvę politiniai kaliniai ir tremtiniai savo išgyvenimais labiausiai linkę dalytis tarpusavyje (Gailienė, Kazlauskas 2004: 116). Sukurta perskyra tampa tarsi apsauginiu barjeru, už kurio – skaudūs, to nepatyrusiems sunkiai suvokiami išgyvenimai, apie juos dažnai kalbama abstrakčiai, nesigilinant į detales, tačiau taip atskleidžiant dabartinę poziciją patirtų represijų atžvilgiu (Šutinienė 2008: 128).

Vertinant pasakojimus, surinktus atliekant tyrimą, matyti, kad šeimoje ne kartą permąstomi artimųjų patirti išgyvenimai. Pirmiausia Algimanto pasakojimas skamba kaip ne kartą apgalvotas, perkratytas; kai kurie jo, vaiko, atmintyje išlikę epizodai buvo tikrinami ar bandyti pagrįsti jau suaugus. Būtent šiedu svarbūs etapai – vaiko patirti išgyvenimai ir suaugusiojo sugalvoti paaiškinimai – ir susipina. Skirtingos priegigos prie šeimos istorijos viena kitai neprieštarauja, netgi padeda suprasti asmeninį santykį su tėvų gyvenimo istorija ir paties Algimanto išgyvenimus augant be tėvų, jaučiant grėsmę „iš viršaus“ dėl savo kilmės. Dalis istorijų apie tėvą ir ankstyvąją vaikystę sutampa su publikuotu Zofijos pasakojimu, todėl galima numanyti, jog šie prisiminimai turėjo įtakos formuojantis šeimos istorijai, ypač partizanų sūnaus Algimanto tapatybei ir atminčiai.

Galima teigti, jog būtent vaikiškas smalsumas sužinoti, kas vaikystėje patirta, nors tuo laiku negalėta aiškiai suvokti, paskatino nepriklausomoje Lietuvoje ieškoti atsakymų. Pastebėtina, kad Algimantas iš esmės tapo pagrindiniu žmogumi šeimoje, ne vien pasakojančiu apie skaudžią praeitį tiek šeimos nariams, tiek viešumai, bet ir nuolat papildančiu ją šaltiniais – archyviniais dokumentais, kitų žmonių pasakojimais. Visuomenės domėjimasis partizaninio karo istorija ir ypač jaunimo įsitraukimas veikia padrąsinamai. Taip kuriama saugi zona, ten jo pasakojimas yra priimamas ir vertinamas. Tarsi atrandami „savieji“, kuriais galima pasitikėti.

Paklaustas apie motyvą keliauti drauge su partizaninio karo metraštininku Romu Kauniečiu, renkant pokario kovų dalyvių prisiminimus, kaip vieną priešasčių Algimantas nurodė būtent siekį sužinoti savo istoriją. Sąjūdžio būstinėje užsimezgusi pažintis tapo puikia galimybe aplankyti svarbias vaikystės vietas. Susitikimai su nukentėjusiais žmonėmis buvo reikšmingi abiem pusėms. Pasakojime galima išvelgti minėtąjį nukentėjusiesiems būdingą bruožą – norą kalbėtis apie patirtus išgyvenimus pirmiausiai su panašią patirtį turinčiais. Būti šios

bendruomenės nariu – ne vien simbolinis veiksnys, jis tikrai nenutrūko kovoms pasibaigus. Netgi priešingai: Algimantui liudijant apie susitikimus su partizaninio karo dalyviais nepriklausomybės išvakarėse ir ją atkūrus galima dar kartą patvirtinti, jog bendruomenės tęstinumas išlaikytas. Kai kuriais atvejais tai netgi būdavo esminis veiksnys, skatinantis dalytis rezistencine ir represine patirtimis:

Dar kiti kartais bija [pasisakyti buvę partizanai – G. P.]. Aš taip neprisistatinėdavau pradžioj, kad čia *Žaibo* sūnus dalyvauja tam pokalby, – gal gali varžyt tas. Bet jau kada žmonės neatsiveria, tai tada prisistatydavau, sakau: „Aš esu *Žaibo* sūnus.“ „A, tai kuris pats būsi – vyresnis ar jaunesnis?“ [juokiasi] „Nu, sakau, vyresnis.“ Tai kai kurie žino mūsų vardus: „Aaa, tai Algiuks būsi.“ Tada jau pasakoj viską, ką atsimen, atsiveria taip.

Išskirtinis susidomėjimas šeimos istorija ir pastangos ją atskleisti bene labiausiai jaučiamos iš Jurgos pasakojimo. Ne kartą akcentuojama, kad sovietmečiu apie žuvusį senelį ir kalėjusią močiutę vaikams nebuvo pasakojama, tačiau būta nuojautų, jog kažkas slepiama:

Kažką viena ausim girdi, ir tu nesuriši. Žinai, kaip būna tie išbyrėję paveiksliukai. Kažkokie paveiksliukai, bet visumos nėra, ir visada galvodavau: kažkas yra negerai. Kodėl visi [...] turi du senelius, o aš vieną? Ir kai tu klausi ko nors – o tai kur tas kitas senelis, – visi kažkaip taip: „Einam braškių ravėt ar dar kažką...“ [juokiasi]. Net nebuvo istorijos, kur jisai, nebuvo pasakojimo, kodėl jo nėra. Močiutė dar kartą buvo ištekėjus [...], bet visada buvo sakoma: „Tai nėra tavo senelis.“ Bet tai buvo tokia juodoji skylė, net nebuvo sukurtos melo istorijos, kur galėtų būti tas senelis, – jo tiesiog nėra.

Įdomu, kad, nepaisant nutylėtosios istorijos, drauge su vaikais buvo lankomas *Žaibo* kapas, ant kurio iki pat nepriklausomybės laikų nebuvo užrašytas jo vardas. Jau tada vaikams buvo patikėta paslaptis, kad tai senelio kapas, bet tikroji jo gyvenimo istorija likdavo nutylima. Algimanto vaikai apie pokario sunkumus šiek tiek daugiau išgirdavo iš močiutės Zofijos. Kalbantis su močiute Zofija buvo juntama, kad su skaudžiais patyrimais dar nesusitaikyta, todėl pažinti istoriją galima tik narpliojant po dalelę. Viena vertus, praeitis atrodė įdomi pažinti, tačiau suvokiant, kad už šio žinojimo slypi skaudūs išgyvenimai, buvo elgiamasi itin atsargiai. Tai itin ryšku iš Jurgos pasakojimo:

Jin ten kažkokių baisių istorijų [...] nepasakodavo. Jinai tiesiog sakydavo: buvo sunku. O į smulkmenas leistas ir pats nelabai norėdavai. Kartais nesinori priminti žmonėms tų skaudžių išgyvenimų, nes jiems sunku yra, jie tada sugrįžta [mintimis į praeitį]. Jinai [Zofija] prisiminusi senelį nuliūdavo, tai aš specialiai tada kreipdavau temą į kitą pusę,

kad apie tai net nešnekėti. Aš paskui labai aiškiai supratau: tas istorijas reikia žinoti, bet kartais geriau jų nežinoti ir jai [močiutei] nepriminti. Kiekviena istorija, kas kartą papasakota, yra išgyvenama vis iš naujo ir iš naujo. Ir tai nėra lengva pasakotojui.

Tokia tendencija pastebima ir Gedimino pasakojime. Anot jo, vaikas ir suaugusysis skirtingai reflektuoja skaudžią šeimos narių patirtį, be to, iki noro pažinti tikrąją istoriją reikia subręsti. Pats žmonių tarpusavio ryšys pirmiausiai paremtas tiesiog buvimu vienam šalia kito, tik vėliau įsigilinant į konkrečius kiekvieno žmogaus išgyvenimus ir nuostatas:

Vaikystėj vienaip atrodo, nes santykis yra neatitrauktas, – tai yra močiutė. Tai nevaidina tau jokios rolės tarytum, net negalvodavai vaikystėj [...]. Vėliau, jau kada užaugęs, tai bendrauji su žmogum, klausi, kažką tau pasakoja. Būdavo, gulim vakare vienam kambarių pas ją Palangoj, atsimenu, visą laiką prisimindavo tą istoriją.

Didesni skirtumai tarp antros ir trečios kartų susiję ir su asmeniniu ištraukimu į šeimos istorijos nagrinėjimą, bandymais daugiau sužinoti apie protėvius ir jų atliktus darbus. Gaudutė gauna žinojimą tiesiogiai iš tėvų ir senelių, dažnai apipintą įspūdžiu ir susižavėjimu, kad visa tai brangu artimiausiems žmonėms. Nesyk pakartojama, kad gailima senelio dėl iširusios šeimos, kad *Klajūnės* asmenybė daro didelę įtaką tetai Jurgai, kad tėčiui Gediminui, grupės „Skylė“ bosistui, albumas „Broliai“ – vienas reikšmingiausių muzikinės karjeros darbų. Visa tai šeimoje neabejotinai palaiko žinojimą apie partizaninį karą, tačiau, kaip ne kartą minėjo Gediminas, vaikams tai – tolimesnė istorija, jai įsisąmoninti reikia brandos:

Mūsų šeimoje yra tas žinojimas, yra žinia nešama: kapo aplankymas, partizanų kova – viskas yra. Bet kai kurie dalykai subręsta vėliau gyvenime.

Tiesa, tai galima laikyti dar neatrasta, neįsisąmoninta tapatybės dalimi. Algimantas, Gediminas ir Jurga pasakoja gana aktyviai keliavę po apylinkes, menančias senelių kovų vietas. Vėlesnės kartos ištraukimas menkesnis, tačiau ryšys, nors ir sutrūkinėjęs, išlieka. Jis stiprinamas tiek pasakojimais, tiek saugant išlikusias relikvijas (*Žaibo* antsiuvą, partizanų nuotraukas), tiek klausantis partizanų dainų. Tiesa, ši tapatybės dalis gali būti menčiau išreikšta arba nesuvokta, tačiau nesąmoningai ji vertinama – tą rodo Gaudutės pasvarstymai:

Kai su savo draugu susipažinau, tai labai anksti jam tai pasakiau [kad proseneliai buvo partizanai], nes tai yra svarbi istorijos dalis, ypač tam žmogui, su kuriuo artimai bendrauji. Tai yra tavo tapatybės dalis, [...] neatsiejamas dalykas.

Kone ryškiausias skirtumas tarp pirmos, antros ir trečios kartų tas, kad pastaroji nebejaučia trauminės patirties padarinių. Pasakojimas tampa atsietas nuo neigiamų patirčių, nes visa tai jau patirta ir išgyventa ankstesnių kartų. Skirtingas požiūris į praeities įvykius leidžia išskirti kelias atminties formas – išgyventą ir istorinę. Istorinė atmintis – tai „perimta, patirta žodžiu, apmąstyta, tačiau asmeniškai neišgyventa istorinių įvykių atmintis“ (Valauskaitė 2008: 10), ją galima išsaugoti keičiantis kartoms, nepriklausomai nuo jų asmeninių patirčių. Laikui bėgant kinta objektas, į kurį sutelkiama empatija: didžiausią įtaką kiekvienos kartos jausmams ir vertinimui daro tėvai. Dar iš antros kartos labai aiškiai matyti, kad liečiamasi prie skaudžios istorijos. Tai etapas, su kuriuo susitaikyti dar reikia laiko. Dalyvavimas visuomeninėje veikloje, kuria siekiama įamžinti partizaninį karą ir jo dalyvius, įpareigoja ir savaip slegia. Apie dalyvavimą pėsčiųjų žygiuose pasakojusi Jurga pripažino, kad tai buvo didelis emocinis iššūkis, nes kiekvienas žingsnis sekant partizanų pėdomis reiškė sugrįžimą prie artimųjų patirčių:

Organizavau vieną žygį Panevėžio rajone, ir paskaitėles padarėm. Paskui Šilagalį buvom, pasišokimą padarėm ir taip toliau. Aš paskui labai blogai jaučiausi. [Vėliau] nuvažiauvau pas tetę, sakau: „Žinok, negaliu, vaikštau – už manęs dešimt partizanų eina.“ [juokiasi] Nu prisikabino tos istorijos, tu nori nenori.

Iš vaikystės Algimantui atmintyje itin stipriai įsivėžę paskutiniai susitikimai su mama ir tėvu. Malonūs buvimo drauge atgarsiai susipynę su ilgesiu ir gailėsčiu dėl neišnaudotų progų dar bent kiek ilgiau pabūti kartu. Tas pats pasakytina apie paskutinį susitikimą su mama ir apie paskutinį atsisveikinimą su tėvu. Atkreiptinas dėmesys, kad šie atsiminimai, nors ir be galo jautrūs ir skausmingi, prisimenami su didele meile. Akcentuojamos detalės, rekonstruojami jausmai, tuometės mintys, regis, bandytos analizuoti ne kartą, taip tarsi bandant atkartoti itin svarbius epizodus ir dar kartą juos išgyventi. Mintyse kone pailginamas buvimas drauge, malšinamas ilgesys ir skausmas:

O vieną kartą ryte atbundu, kažkas lyg tai [guli šalia]. Žiūriu – mama: atbudau ryte su mama. Vienintelis kartas, kai su mama dar teko atsibust vienoj lovoj. Irgi toks jausmas... Mama atsinešdava miltų baltų, darydava kažką man [valgyti]. Žinau, kad makaronus iškočiodava ir paskui pjaustydava smulkiai, privirdava man. O aš kažkaip nepratęs prie tokia [valgio] – nenoriu. Žinau – mama net biškutį [pyko], kad aš ne[valgau] [juokiasi]. Paskui jie [būrio partizanai] išėjo, bet mama su tėčiu liko. Ir paskui vakare jau ėjom miegot ant šieno – kopėčiom [lipom], prėsiai [šieno], kaip sakydava, klojime sukrauti – ant šieno mane vidury pasiguldė ir aš miegojau.

Buva pavasaris, Pienės upelis išsiliedava. Bet jis jau [buvo] grįžęs į vagą, ir labai žydėjo purienos. O mama buvo atėjus. Ji visuomet tokiais auliniais batukais [apsiavusi] moteriškai, [vilkėjo] megztuką. Ir paskui atsisveikinant saka: „Alguti, palydėk mane iki čianai.“ Į tą upelį, į slėnį – toks kalniukas, nusileidom ten – apačioj dar toks šulinys buvo. Ir ji jau nueina kiek per tą pievą. Ten dar kai kur vanduo telkšoja, tiltelis buvo pėstiesiems per tą upelį. Paskui ji atsisuka – aš va taip stoviu, žiūriu – [ir] šauk: „Alguti, ar gal tau purienų reikia? Paskinsiu.“ Man kažkaip gaila [pasidarė]: būtų gera, kad dar sugrįžtų, bet, galvoju, vėl jai tas vanduo – šlapia. Nu ne, sakau, nereikia. Ir ji nuėja ir nuėja. Ir paskui sekantį kartą einant lankyt manęs ją areštavo.

Grįžtam į namus, taip pat jau sutemus. Įeinam – sėdi tetė tam gale, kur Augulis¹⁸ gyveno. Kaip šiandien akyse stovi: ten partizanai, zaslanas vadinamas, stalas ir čia langas toliau. Ir sėdi jis [tėvas] ir šnekasi su moteriškėm. [...] tetė [...] man atnešė dovanų: knygą *Zuikis Puikis*, – prisimenu knygutę, – paskui knygutė kita – *Akmeninė gėlė* – buvo tokia tuo metu, kažkeli (dabar nepamenu – ar du) piešimo sąsiuvinius, kelis rašymo sąsiuvinius, pieštukų spalvotų dėžutę ir palaidų. Jis man padovanoja, saka: tu jau didelis, atseit, rudenį į mokyklą tau reiks, va skaityk, mokykis. Pasidėjau. [...] Moterys išėja į pirtį maudytis, ir mes [likom sėdėti] – Augulis tas ir aš, tėtis. Paskui jau jam laikas eit. Jis atsistojo, atsisveikino su manim, bet ant rankų manęs nepaėmė [juokiasi]. Nu gal būtų [paėmęs]. Išėja su Auguliu į kiemą, ten šnekėjosi kažką poilgiai. Ir aš – man niekuomet tokio nebuvo, – kur jis sėdėjo ant suolo, aš prie jo su ranka [prisiliečiau]: a, va čia šilta vieta. Aš atsėdau ant tos vietos ir sėdėjau, kol atėja Augulis. Aš sėdžiu, sėdžiu, jau sugrįža ir moterys iš pirties, nu ir man taip buvo gaila, kad jau vedas mane į kitą trobos galą ten, kur jau gyveno. Ir tą vietą palikt [kur tėvas sėdėjo prieš tai]... Man taip buvo sunku atsikelt, gaila, kad atvėso ta vieta.

Algimanto prisiminimai unikalūs šeimos atminties kontekste. Asmeninės patirtys išskirtinai detalios, ne kartą apgalvotos sureikšminant kai kuriuos akcentus, pasakotojo nuomone, svarbiausius. Vėlesnių kartų pasakojimuose išskylančios istorijos ar praeities vertinimai kiek varijuoja, pavienėms detalėms suteikiama išskirtinė reikšmė.

Nepaprastas susižavėjimas ir ryšys su senelių meilės istorija pastebimas Jurgos ir Gaudutės pasakojimuose. Keliskart prisimenama, kad Zofija niekada gyvenime nerado kito vyro, kurį būtų mylėjusi taip, kaip mylėjo Antaną. Būtent per meilės prizmę Zofijos ir Antano istorija būdavo pristatoma ir tuo laiku, kai apie partizaninę patirtį nebuvo pasakojama vaikams. Meilės istorija – kone pirmasis ryškus šeimoje susiformavęs pasakojimas, kuriuo buvo galima dalytis ne taip suvaržytai kaip kitais faktais. Jis priartina pasakojimo klausytojus prie minimo laikotarpio veikėjų, suteikia šiems žmogiškumo. Jurga pamena:

.....
 18 Vietinis patikimas žmogus – pas jį kurį laiką gyveno Algimantas.

Apie senelį mum vis tiek niekas nepasakodavo. Kad toks buvo ir kad jisai buvo partizanas, tai mes prieš pat Sąjūdį išsamiau sužinojom. Nors močiutė, atsimenu, vakarais, kai atvažiudavo pas mus, tiktai man pasakodavo kaip meilės istoriją: „Aš gyvenime mylėjau tik vienintelį vyrą ir tai buvo tavo senelis.“ – „O tai kur jisai?“ Ir istorija baigiasi [juokiasi].

Darytina prielaida, kad represuotiems asmenims būdingas „tylos sutarimas“ (angl. *conspiracy of silence*), kuomet tėvai nepasakodavo vaikams patirtų išgyvenimų, o vaikai nekeldavo klausimų¹⁹, – vienas iš šeimoje perduodamos atminties dėmenų. Visa tai reiškia, kad abi pusės numano šeimoje egzistuojant nepatogių ir nemalonių temų, tačiau pasirenka tylėti ir nuojautas interpretuoti pasitelkdamas fantaziją, o ne aiškindamosi tiesą.

Visų pasakotojų atmintyje *Klajūnės* ir *Žaibo* istorijos glaudžiai susijusios ir vertinamos vienodai, svarbu tik atkreipti dėmesį, kad vaikaičių ir provaikaičių kartoje Zofijos atminimas daug labiau išreikštas. Nors su Antanu susijusios istorijos taip pat žinomos, jos nesusipina su asmenine patirtimi. Zofijos ir Antano sūnaus Algimanto, turėjusio galimybę pažinti abu tėvus ir vieno itin anksti netekus, pasakojime tvirtinami saitai su praėjusiu laiku, kuomet, nepaisant partizaninio karo nulemto tarpusavio ryšių trūkinėjimo, tebebuvo galimybė bent iš dalies išlaikyti šeimos santykius.

Laikantis prielaidos, jog būti kartos nariu reiškia priklausyti tam tikrai patirčiai, veikiančiai individo elgesį ir mąstymą (Vervečkienė 2019: 15), galima sakyti, kad Žilių pasakojimai atskleidžia ir sovietinėje bei nepriklausomoje Lietuvoje brendusių kartų išgyvenimus.

ŽAIBO PORTRETAS ŠEIMOS NARIŲ PASAKOJIMUOSE

Šeimos nariai, nepriklausomai nuo amžiaus, turi susikūrę *Žaibo* portretą – tiek kaip tėvo ir vyro, tiek kaip kovotojo. Reikšminga pažinti, koks *Žaibas* iškyla artimųjų pasakojimuose ir kiek jo vaizdas koreliuoja su partizanų bendruomenėje gyvuojančiais vaizdiniais.

Anot Zofijos, *Žaibui* kovos draugai buvo itin svarbūs ir artimi – „dėl kiekvieno žuvusio jis smarkiai išgyvendavo. Jei būry kas žūdavo, atrodė, kaip kad artimas šeimos narys būtų žuvęs – brolis, sesuo, tėvas ar motina“ (Kaunietis 2004: 72–73).

Jau užsiminta, kad itin reikšmingą Algimanto pasakojimo dalį sudaro prisiminimai apie tėvą partizaną, išgirsti pasakojimai. Jis pasakojant dažnai įvardijamas *Žaibu*, o ne tėčiu. Tai gali būti pasekmė to, kad Algimantui kartais tenka viešuose

.....
19 Pirmiausiai tai pastebėta tiriant psichologines Holokausto aukų traumas, tačiau atsižvelgiant į Lietuvos psichologų tyrimų, atliktų su sovietinės ir nacistinės okupacijų metais represuotų asmenų grupėmis, išvada galima teigti, kad tokia tyla būdinga ir partizanų šeimoms (Vaskelienė 2012: 24).

renginiuose kalbėti apie savo tėvus, klausančiųjų sąmonėje pirmiausiai figūruojančius kaip laisvės kovotojus, turėjusius savitą tapatybę ir savas rezistencines patirtis. Atkreiptinas dėmesys, kad dauguma istorijų apie *Žaibą*, pasirinktų (sąmoningai ar ne) perduoti savarankiškai, sutampa su publikuotu Zofijos pasakojimu.

Žvelgiant bendrai, Algimantui tėvo vaidmuo ypač svarbus. Tiesa, tai būdinga daugeliui vyrų pasakojimų – tėvo įtaka ryški ugdant fizinius ir dvasinius gebėjimus (Būgienė 2012: 80). Algimanto pasakojime tėvas prisimenamas kaip nevengęs nuotykių ir buvęs lygiai teisingas visiems, visų svarbiausia – kovojęs tiek su nacių, tiek su sovietų primesta okupacine tvarka, taip tarsi nesąmoningai paneigiant sovietinį mitą, jog Lietuvos partizanai veikė paskatinti nacistinių idėjų. Nors pasakojant nėra akcentuojama, kokius mitus apie partizanus siekiama patvirtinti arba paneigti, nesunku susidaryti įspūdį, kad asmeninis pasakojimas – tai diskusija su sovietmečiu formuota partizaninio karo interpretacija ir valstybingumo atgimimo laikais kurtu laisvės kovų dalyvių pasakojimu. Galima teigti, kad sovietinės okupacijos metais savojo pasakojimo negalėjo kurti nei partizanai, nei jų šeimų nariai.

Algimanto pasakojime apie tėvą kuriamas garbingo, nuoširdžiai tikinčio ir bendruomenės narių mylimo partizano vaizdinys. Vis dėlto svarbūs ne tik jo, kaip partizano, darbai, bet ir jo, kaip tėvo, santykis su sūnumi. Atkreiptinas dėmesys, kad tėvo portretas atmintyje tapatus išlikusiai, dažnai publikuojamai, nuotraukai. Pastebėtina, kad Algimanto minimi *Žaibo* nuotykiškai atsikartoja jo vaikų ir vaikaičių kalbose:

Tėtį prisimenu su uniforma. Man liko atminty būtent ta apranga. I va šitas automatas būtent iš to karininko [nuotraukos], žiūronai, tokia planšetė vadinama, kur nešioj.

Pasakojimo kulminacija galima laikyti tėvo žūties prisiminimą. Vaikiški prisiminimai itin detalūs ir ryškūs, ne kartą apgalvoti suaugus. Jau užsiminta apie paskutinius susitikimus su tėvais – prie jų verta pridėti susidūrimą su pačiu žūties faktu. Algimanto pasakojime ryški nuojauta, kad tėvui žuvus kažkas aplinkoje pasikeitė, nors tuos pokyčius suprasti šešiamečiui vaikui buvo sunku:

Nuo manęs slėpė, kad jau žuvęs [tėvas]. Būtent prie jų [žmonių, pas kuriuos gyveno Algimantas] ir žuva, ir viskas tenai įvyka. Ir nuo manęs slėpė. Bet aš pajutau – ir iš žmonių kaime[, kad] jau kitom akim į mane žiūri. Suėmė toks pyktis! Aš paėmiau suskaldytas malkas iš malkinės, ėmiau pliauskę – į vieną langą, [mečiau] vieną iš vienos rankos – išdaūžiau stiklą, kitos rankos leidau, bet pataikiau į rėmą, stiklas lika... Dar nesakė [, kad žuvęs], pasakė už kiek laika, nes už dviejų savaitių jau mamą areštavo.

Išskirtina tai, kad vaikui visą laiką buvo žinoma tėvo palaidojimo vieta ir kapas dažnai buvęs prižiūrimas. Algimantas džiaugiasi sovietų saugumui neišdavęs šios

vietos, nors buvo ne kartą verčiamas. Kapo priežiūra šiandien, atrodo, tebėra svarbi kaip galimybė parodyti pagarbą tėvams, išlaikyti su jais ryšį.

Atkreiptinas dėmesys, kad tiek Antanas, tiek Zofija prisimenami kaip dažni vaikų lankytojai, nepaisant sunkių kovos sąlygų ir nuolatinės grėsmės. Sūnui susitikimai ir tiek tėvų, tiek kitų partizanų rodomas dėmesys buvo reikalingas ir malonus. Atrodytų, kad miške suburta „naujoji“ šeima buvo neatsiejama nuo artimųjų, likusių namuose ir susijusių giminytės ryšiais. Ryšys tarp tokių dviejų šeimų buvo kuriamas ne tik kovotojų pastangomis, bet ir pačių namiškių, tapdavusių laisvės kovų paslapčių sergėtojais.

Algimanto kalbose net po daugelio metų aiškiai prisimenami draugiškai su juo elgęsi kovotojai ir keli epizodai iš susitikimų su anksti žuvusiu tėvu. Keliskart pakartojama, jog tėvas su sūnumi elgėsi atsargiai, tarsi nujausdamas tragišką lemtį:

Tėtis, matomai, žinojo, kokia baigtis laukia, jis galbūt prisilaikė, kad ryšys nebūtų labai stiprus su juom. Kad nebūtų man išgyvenimų didelių. Aš va taip mąstau. Aš, pavyzdžiui, neprisimenu, kad jis mane paimtų ant rankų.

Nepaisant to, iškyla prisiminimų, kuriuose užfiksuoti tėvo pamokymai ir rūpestis vaiku, tarsi iš dalies kompensuojantys namų ilgėsį ir sutrūkinėjusius saitus tarp šeimos narių:

Šituos žiūronus man tetė davė žiūrėt. Aš pro langą [žiūriu], ten toliau klojimas matosi, durys, aš žiūrinėjau žiūrinėjau i – matyt, gal nesusifokusavo smegenys, – man pradėjo galvą skaudėt, gal pasvaigo kiek. Aš jau beveik verkt, kad man galvytę [skauda]. Tai, žinau, mama jau ant tėčio [barėsi]: kam tu jam duodi tuos žiūronus [...] [juokiasi]. Tokia – lyg jau bara... Tada buožę [ginklo] nuima, tą šovinių dėtuvę, ragelį ir man duodava panešiot. Aš jau nešioju, attraukiu, paspaudžiu – pokšt, i aš nutaikiau į žmogų. Tai tetė man taip su pirštu [parodė]: nu nu nu, negalima į žmogų taikyt. O aš galvoju: tai kam tada tas ginklas? [juokiasi]

Pas mano globėją Oną, kuri buvo kaimo siuvėja, mokėsi siūt jauna mergina Petrutė Daračiūnaitė [...]. Kada ji grįždavo į namus šeštadienį, sekmadienį, [paskui] eidava čia, man jis [tėvas] įdėdava atnešt tai tą, tai tą tokio.

Vieną kartą dienos metu nuo miško (ten pirtis stovėja, toliau tokia kūdra) ateina [...] tėtis. Va lygiai taip: automatas tas ir apranga [kaip nuotraukoje]. Su jais [globėjais] bendrava, nu ir saldainį tokį [atnešė], karamelę, bet jau popieriukuose buvo įvynioti, skaitasi jau labai geri tuo metu. Nu tai maišelį [atnešė]. Tai jie [globėjai] turėja savo sūnų ir dukrą, ir mane, tai visiem užteka tų saldainių.

Svarbu, kad susitikimai su tėvu ir bendravimo su juo išpūdžiai gerokai persimainę su išgirstomis istorijomis. Pasakojamos tokios istorijos viena kitą nustelbia, tačiau asmeninėmis patirtimis dalijamasi jautriau ir atsargiau. Vis dėlto tai leidžia manyti, kad, nepaisant būtinybės išsiskirti su šeimos nariais ir pamiršti buvusį ligotilinį gyvenimą, šeiminiai santykiai buvo palaikomi. Maža to, net trumpi bendrystės epizodai tapo vaikų ir vaikaičių atminties pamatu.

KLAJŪNĖS PORTRETAS ŠEIMOS NARIŲ PASAKOJIMUOSE

Nors Algimanto pasakojime keliskart minima tiek Zofija per santykį su Antanu, tiek jos asmeninės patirtys atgavus nepriklausomybę, tačiau ryškiausius prisiminimus apie ją pateikia anūkų ir proanūkių karta. Pastarojoje gyvas ir *Žaibo* vaizdinys, tačiau jis daug tolimesnis ir paremtas ne asmeniniais prisiminimais, o išgirstomis istorijomis. Kitaip tariant, pirmosios kartos jaučiamas ilgesys ir gailestis dėl prarasto ar nespėjusio susiformuoti tarpusavio ryšio, o vėlesnę kartą labiau veikia buvusi galimybė pabendrauti su žmogumi ir išgirsti jo istorijas.

Tiek Gediminas, tiek Jurga turi daug prisiminimų, susijusių su Zofija. Prisiemenamos jos pasakotos istorijos, susitikimai, jos asmenybė. Savitas santykis su partizanavusia moterimi formuojasi pagal moterų liniją. Jurgos pasakojime be galo ryšku, kad žavimasi Zofija kaip stipria moterimi, tapusia įkvėpimo šaltiniu ir suvokta atsakomybe prieš protėvius asmeniniame gyvenime. Močiutė prisimenama kaip stipri, išsilavinusi moteris, pelniusi aplinkinių pagarbą:

Tai nebuvo eilinė kaimo moteris. Jinai buvo močiutė. Man net nekildavo [mintis] ją, pavyzdžiui, pavadinti baba. Jinai tokia įkvepianti moteris. Turi labai daug charizmos, gebėjo paveikti žmones. Ir valdinga, ir tarsi tokia švelni.

Anūkės Gaudutės atmintyje taip pat išlikęs Zofijos kaip žavios, vyrų mylimos moters vaizdinys:

Iš pasakojimų žinau, kad buvo labai stipri moteris, labai vyrai ją mylėjo, [dėl jos] kovojo, pešėsi. Sakė, kad labai buvo graži. Kadangi aš ją mačiau tik bobutę, tai man ji ir bobutė buvo miela. Labai stiprią valią turėjo.

Įdomu tai, kad Algimanto vaikai ir anūkė, priešingai nei jis pats, daugiau dėmesio skiria pasakojimui apie Zofiją, daugiau ar mažiau pažinotą, nors, atrodytų, ir jie ne kartą girdėję pasakojant apie senelį Antaną, žino daugelį jo nuotykių iš prieškarinio ir partizaninio karo metų. Algimanto atveju situacija kitokia: daugiau kalbama apie žuvusį tėvą, taip tarsi kompensuojant jo netektį. Žvelgiant bendrai, žuvusių

partizanų šeimose rezistentų atminimas gali dar labiau trūkinėti, stokoti emocinio ryšio ir noro tapatintis, suvokti juos kaip savus bei artimus žmones.

Galima kalbėti apie sudėtingą šeimų atmintį: stokojant tiesioginio kontakto, sudėtinga perimti pasakojimus kaip artimus ir brangius.

ARTIMŪJŲ SANTYKIS SU OKUPACINIŲ REŽIMU

Apie nemalonias asmenines patirtis kalbama mažai. Įprastai pats pasakotojas nepripažįsta sovietmečiu nukentėjęs ar patyręs sunkumų dėl giminystės ryšių su partizanais. Vis dėlto artimieji, ypač vėlesnių kartų, drąsiau kalba apie tai, ką jaučia patys ir ką numano jaučiant savo vyresnius artimuosius. Algimanto pasakojime išsakomas jausmas, jog vaikams nereikėtų viešai per daug kalbėti apie tėvus, nes jie nėra objektyvūs:

Mano tokia mintis: [...] turi kalbėti kiti, o ne vaikai apie tėvus. Turiu galvoj – į žiniasklaidą. Žinot, vaikai yra vaikai, vis vien tu gali būti kažkur neobjektyvus, nugražint, pridėti kažką. Čia [kalbant viešai] turi suplaukt apie tą [karą] iš daugelio šaltinių.

Antra vertus, baimė ar nenoras prisiminimais dalytis viešumoje gali būti skaudžios patirties rezultatas. Algimantas, pasakodamas mamos gyvenimo istoriją, ne kartą grįžta prie to, kad nepriklausomos Lietuvos ji buvo paskelbta išdavike ir šis viešai mestas kaltinimas buvo labai skaudus tiek jai, tiek jos vaikams. Negana to, tai iki šiol tebėra skausminga tema, ją kalbėti sunku, tačiau ir tylėti negalima. Objektivių šaltinių, galinčių patvirtinti Zofijos kaltę, nėra, tačiau gyvojoje atmintyje faktai – antraeilis dalykas:

Jinai [mama] netikėja, kad jai dar gyvenime teks išgyvent sunkesnius išbandymus negu kad tardymai, kankinimai buva. Buva apšaukta išdavike didžiule, kad savo vyrą nušovė.

Zofijos apkaltinimas išdavyste pakeitė jos bendravimą su kitais nukentėjusiais. Buvusi aktyvi visuomeninėje veikloje, ji tarsi liko priversta dar atidžiau rinktis, su kuo gali bendrauti. Šis epizodas liudija itin sudėtingą laisvės kovotojų atminimo ir įamžinimo situaciją atkuriant nepriklausomybę: bendruomenė, įgijusi galimybę viešai prabilti apie patirtus išgyvenimus bei parodyti deramą pagarbą žuvusiems bendražygiams, susidūrė su sutrūkinėjusia, kartais klaidingomis prielaidomis paremta atmintimi. Bendruomenei teko susitaikyti su praeitimi ir patirtimis. Daugelis faktų, ypač susijusių su išdavystėmis, taip ir išliko paslaptis, tačiau buvę kovotojai troško atsakymų. Be abejo, atsakymų ieškojo ir jų šeimų nariai.

Nors cituotieji pasakojimo fragmentai leidžia teigti, kad šeimos santykiai bent iš dalies buvo palaikomi, vis dėlto bendravimas nebuvo visavertis. Vaikai gyveno atskirai, dėl to vėliau ir turėjo atrasti vienas kitą kaip savus, artimus. Tikrųjų tėvų stoką iš dalies kompensuodavo laikini vaikų globėjai – patikimi žmonės, rizikuojantys į savo namus priimti partizanų vaikus.

Algimanto gyvenime išskirtinai reikšmingas globėjų vaidmuo. Daugelio jų jis nepažįsta ir nepamena, tačiau bendrai jaučia jiems dėkingumą. Vaikiški prisiminimai sumišę: prisimenamos kelios globėjų šeimos (jos minimos ir Zofijos pasakojime), priėmusios jį kaip savo vaiką, tačiau nėra galimybės atkurti viso pagalbininkų tinklo. Atgavus nepriklausomybę, santykių nebandyta atkurti tvyrant baimei dėl staiga pakitusios politinės situacijos. Vis dėlto prisiminimai, išlikę gražūs, kad ir fragmentuoti, padeda palaikyti emocinį ryšį tiek su tais žmonėmis, tiek su vietovėmis, kuriose augta. Netgi tikima, kad pati vieta turi išsaugojusi ypatingą dalį tų žmonių, kurie kadaise, nebijodami dėl savo saugumo, priimdavo partizanų vaikus:

Visas Pusbačių kaimas [rėmė ir globojo]. [Kokie tai buvo] žmonės, aš neįsivaizduoju. Aš toks, žinot, [juokiasi] buvau kaip benamis kačiukas, bet nebuvau beglobis. Va atsiradava tokių [gerų žmonių], tiesiog sunku suvokt. [...] [D]abar to kaimo nebėra – atskiros sodybos. Ta sodyba, kur aš gyvenau, tai likus. Nusipirkę vilniečiai tur, atvažiuoj vasarą. Ir, tarp kitko, užkalbinau tą moterį, sakau: kaip jūs, iš Vilniaus, pirkot – čia nei ežero [nėra]... Bet, saka, – jos žodžiai man užsifiksavo, – kokią mes čia aurą atradom.

Pasakojime keliskart pasikartoja miegojimo vienoje lovoje kartu su globėjais vaizdas, ir iš to matyti, kokia svarba šiam gestui suteikiama. Tai vienas maloniausių prisiminimų, įrodančių, kad net tomis sąlygomis jis, mažas vaikas, buvęs kažkam svarbus ir reikalingas. Algimantas pripažino pats savęs klausęs, ar tokioje situacijoje būtų drįsęs pasielgti taip pat:

Aš dabar pagalvoju, kokie tai galėjo būt žmonės. Kokių sielų jie! Žinau, mano globėjai buvo čia prie Šapių, Levaniškio Birbilai. Eleonora ir Birbilas Juozas. Jie mane pas save guldydavosi į lovą.

Koviniai susidūrimai, į kuriuos vaikystėje yra tekę pakliūti, Algimanto pasakojime minimi itin retai – kaip paskiri epizodai, dažnai iki galo nepermaštyti ar nežinomi. Net ir sužeidimai atrodo nereikšmingi, palyginus su tuo, ką teko išgyventi partizanams ir jų padėjėjams:

Tenai prie šulinio smėlio suvežta, ir aš ant to smėlio jau pavakariau žaidžiu kažką. Paskui mačiau nuo klojima: du partizanai, [slapstydami] pakampėse, įėja į kambarį.

Ir tik kažkas mane iš užpakalia [suėmė ar sugriebė] už pažastų ir [nunešė] greitai į trobą. Ir pasipylė šaudymais. Triukšmas, kulkos tik, stiklai dūžta kambary. Ir aš išdegiau: kulka pataikė į krosnies špižines dureles, [rėmelį subarstė] ir pabiro. Kai ropojau, ir išdegė – didžiulis randas, visą gyvenimą turiu tą randą. Kautynės vyko, kol jau pradėta temt. Taip baisu buvo. O paskui mana atmintis nutrūka, aš neatsimenu, kaip mane iš tos sodybos [išvedė].

Algimantas jaučia dėkingumą aplinkiniams, užjautusiems be tėvų likusį vaiką ir padėjusiems jam išgyventi. Užaugus ir bandant kurti savarankišką gyvenimą iššūkių taip pat netrūko, tėvas tuo metu jau buvo žuvęs, mama – vis dar tremtyje. Tačiau apie šiuos sunkumus kalbama nedaug – tik prabėgomis užsimenama apie kilusią grėsmę būti pašalintam iš studijų. Prisimenamos paradoksaliai situacijos, kai partizanų, kovojusių prieš okupacinę valdžią, sūnui teko paklusti tos pačios valdžios taisyklėms:

Paskui, kai mokiausi technikumė, aš viską nulsėpiau, tenai nežinoja [, kad tėvai partizanai]. Paskui sužinoja. Direktorius ir mano kurso vadovė sakė, kad buvo atėję dėdės, pasiėmė mano visus popierius. Dėdės – tur galvoj, iš sauguma. Žodžiu, [jie klausė,] kaip tokie vaikai mokosi jūsų mokymo įstaigoj. Tai direktorius taip perdavė: Kosciuškos gatvė buvo proftechninė mokykla, kur ruošė buldozerininkus ir ekskavatorininkus. Saka: jeigu kas užreikalaut, tada mes tave ten perkelsim, pasimokysi metus, paskui gal galėsi grįžt. Saka: tu, kad būtų lengviau gintis, jeigu vėl atvažiuos, įstok į komjaunimą. Nu ir įstojau. Va partizans [juokiasi].

Būtinybė prisitaikyti prie sovietinės santvarkos žeidė partizanų vaikus. Viena vertus, žinota apie rezistencinę partizanų veiklą ir kainą, sumokėtą už laisvės idėją. Antra vertus, likus vieniems, tėvams žuvus ar atsidūrus lageryje bei tremtyje, reikėjo ieškoti būdų išgyventi. Natūralu, kad pasirinktos prisitaikymo strategijos vertė nutylėti asmenines patirtis, susijusias su rezistencija. Iš esmės prisitaikymas buvo ne mažiau traumuojantis procesas negu vyresnių artimųjų pasirinktas ginkluotos kovos kelias. Jurgos, Gedimino, Gaudutės pasakojimuose vienas stipresnių motyvų susijęs būtent su partizanų ir jų vaikų dvasinėmis kančiomis. Jurga pastebėjo, kad kiekvienas partizanų vaikas nepriklausomoje Lietuvoje savaip tą žinojimą išgyvena:

Jie visi yra sužeisti, [...] visi buvo pamestinukai. Jie neturėjo namų. Žiaurios istorijos jų iš tikrųjų. Jie nešasi per visą savo gyvenimą tas istorijas.

Pyktis kaltininkui yra iracionalus, tačiau represuotų žmonių pasakojimuose itin dažnas reiškinys (Gailienė 2021: 52). Tiesa, jį gali jausti ne tik tiesiogiai nuo režimo

nukentėję asmenys, bet ir jų artimieji, patyrę netektį. Tai išryškėja Jurgos pasakojime, jai pasakojant, kaip sužinojo, jog seneliai dalyvavo ginkluotame antisovietiniame pasipriešinime:

Iš tikrųjų jausmų buvo visokių, labai mane paveikė. Bet jau daug metų buvo praėję, ir pyktis buvo, ir nuoskauda, kad iš tavęs kažką atėmė ir, och, kaip drįso nušauti. O dar kai pavažinėji istorijų pasiklausyt... Atsimenu, nuvažiauvau į filmo pristatymą, Panevėžio rajone buvo susitikimas su [V. V.] Landsbergiu ir [buvo rodomas] filmas „Kai aš buvau partizanas“. Paskui buvo su Landsbergiu pokalbis-susitikimas. Man kaip patiko! Jisai sako: žinot, labai svarbu yra atleisti ir paprašyti atleidimo. Nesvarbu, kas kaltas, kas nekaltas, bet tiesiog reikia atleisti. Mane tie žodžiai labai paveikė ir aš tada supratau, kad mes turim atleist. Tiesiog taip buvo ir tu negali su tuo pykčiu gyventi, nes tai ėda tave.

Sąmoningas pasirinkimas atleisti minimas visų šeimos narių pasakojimuose, pradedant pačia partizane Zofija. Vis dėlto atleisti nereiškia galutinai susitaikyti su sovietine santvarka ir tikrove. Šeimos atmintyje ryškus laisvės troškimas, ypač kalbant apie pačius partizanus – Antaną ir Zofiją, tačiau reikia nepamiršti, kad panašios idėjos yra perimtos ir gyvuoja Gedimino, Jurgos, Gaudutės pasakojimuose.

Algimanto pasakojime taip pat vertinama laisvė, jaučiamas begalinis dėkingumas globėjams, pagarba tėvams, tačiau asmeninė patirtis tarsi privertė atsargiai ir jautriai vertinti nepriklausomybės kainą ir staigių pokyčių sukeltus iššūkius, su kuriais turėjo susidurti represuoti asmenys ir jų artimieji. Algimanto pasakojime tik mažą dalį sudaro jo asmeninės patirtys, tačiau galima suprasti, kad nuolatinis stebėjimas ir bauginimas sovietmečiu vertė prisitaikyti ar ieškoti būdų pasislėpti, neišsiskirti iš kitų, norint įgyti išsilavinimą, gauti darbą ar, galų gale, įsitvirtinti visuomenėje. Kitoks santykis su laisve ir nepriklausomybe justis vaikų ir vaikaičių kartoje. Jis išreikštas konkrečiais poelgiais ir itin drąsiomis, sovietmečiui nelabai būdingomis idėjomis. Atkreiptinas dėmesys, kad tiek Gediminas, tiek Jurga kalbėdami apie maištavimą prieš režimą pabrėžia, jog šeimoje nebuvo kalbama apie partizaninį karą ar senelių įsitraukimą į pokario kovas. Net ir menkiausias pasipriešinimas sistemai kėlė baimę Algimantui kaip tėvui, suvokiančiam, kad yra nuolatos stebimas, ir siekiančiam užtikrinti, kad jo vaikams pavyktų išvengti to, ką teko patirti jam pačiam.

Pavyzdžiui, anūkas Gediminas paauglystėje dalyvavo pagrindinėje veikloje. Namuose saugojo draudžiamą literatūrą ir spaudą, bendravo su sovietinio saugumo stebimais jaunuoliais, minėdavo Vasario 16-ąją. Vienas tokių susibūrimų, pasibaigęs Panevėžio saugumo skyriuje, smarkiai išgąsdino artimuosius, tačiau požiūrio į laisvę ir jos siekį nepakeitė. Negana to, prisimenama, kad laisvė tuo laiku buvusi didžiausias gyvenimo tikslas:

Kai Lietuva paskelbė nepriklausomybę Kovos 11-os, supratau, kad aš gyvenime neberturiu tikslų, nes mano tikslas pasiektas. Čia yra momentas – krizė, nors iš tiesų buvo laimė. Tai buvo mano didžiausia vidinė svajonė – nepriklausoma Lietuva, ko negalėjo suprasti mane supantys žmonės. Buvo labai stiprus mitas tos nepriklausomos Lietuvos manyje iš kažkur. Aš mėgau skaityt, Maironis mane labai įkvėpdavo. [...] Klausydavau „Amerikos balso“ vaikas būdamas. Įsivaizduok keturiolikos metų vaiką, klausantį „Amerikos balso“ politines aktualijas. Man [tai] buvo kaip kasdienė maldelė... Aš nežinau, negaliu paaiškinti. Ar aš žinojau, kad senelis buvo partizanas? Ilgai tai buvo slepiama. Tiktai kada nuvažiuodavau į tą kaimą [Jurgelionis, aplink kuriuos veikė ir *Žaibas*], aš jau jaučiau, kad vietiniai žmonės žiūri taip pagarbiai.

Keleriais metais jaunesnės Jurgos atmintyje taip pat įstrigę vaizdiniai, rodantys nesąmoningą impulsą pasipriešinti. Pripažįstama, kad tuo laiku nebuvo suvokiama apie galimas pasekmes, tačiau jaunatviškas noras maištauti, sumišęs su šeimoje nutylima istorija ir nuojautomis, kad slepiama kažkas labai svarbu, buvęs tikrai stiprus:

– Nešiodavau žiedelius tokius. Atsimenu, mokykloj sureagavo viena mokytoja. Tokie plonučiai buvo plastmasiniai žiedukai įvairių spalvų, kažkas man davė ar dovanojo ir aš taip užsidėjau – geltona, žalia, raudona [juokiasi]. Ir kai nešioju, kai nuleista ranka, tai [nesimato]. Ir kažkada rusų kalba [pamoka vyksta]. Aš tiktai ranką keliu – čia mokytoja priėjo [prie manęs]. Tik matau – išbalo visa. Greit nusiimk, sako [juokiasi]. Kodėl turėčiau? Man gražu [juokiasi].

– *Bet jūs supratot tų spalvų reikšmę?*

– Ten jau buvo sąmoningas veiksmas. Greit nusiimk. Ir nenusiėmiau [juokiasi].

Kita istorija, kiek neįprasta, Jurgos atmintyje siejasi su nesąmoningu nusiteikimu išeiti į mišką sužinojus apie partizanus, kovojusius už Lietuvos laisvę:

– Kaimynę turėjau tokią, metais vyresnę, mes viena ausim kažkokias istorijas jau pradėjom suprast, kad buvo kažkokie partizanai, bet ne tie – mūsų vaikystėj buvo tik raudoni partizanai. Ir tada pradėjom suprast, kad ten dar kažkokie kiti partizanai. Ir kažkoks „Amerikos balsas“ [yra], kažkur kažką išgirdom. Mes abidvi su ja sėdim, jinai sako: žinau gerą mišką [juokiasi]. Pradėjom formuoti būrį iš pažįstamų rato – mum metų gal buvo trylika ar keturiolika, – vos neišėjom į mišką [juokiasi]. Bet jau nebe kaip raudonieji partizanai, o kaip tie kažkokie mistiniai partizanai, apie kuriuos mes nelabai žinojom – tik tiek, kad kažkokie buvo. Bet kad mano senelis buvo toks, aš dar tada nežinojau. Tiesiog kažkaip, kažkas iš kažkur paėjo.

– *Bet turėjot kažkokį įspūdį, dėl ko jie galėjo partizanaut, ko siekė?*

– Jau tada supratom, kad [jie kovojo] prieš tarybų valdžią. O konkretesnių istorijų ne labai [žinojome]. Kad ir „Amerikos balso“ [informaciją], būdavo, kur nors nugirsti vaikystėj, bet nesupranti, apie ką šnekama. Visumos nesusirinkdavai: išgirsti frazę ar sakinį, ir fantazija nežabota [veikia], kažkokie vaizdiniai susikuria.

Vyresnių, nukentėjusių artimųjų bandymas prisitaikyti ir neišsiskirti matyti ir iš vėlesnės kartos. Nepriklausomoje Lietuvoje gimusi ir augusi Gaudutė laisvę akcentuoja kaip vertybę, kurią reikia puoselėti ir vertinti, nes istorija gali pasikartoti. Vertinimą formuoja tiek šeimoje girdimi pasakojimai, tiek viešojoje erdvėje plintantys vaizdiniai:

Šį rudenį keliskart susimąščiau, kad iš tiesų esu labai dėkinga, kad šita situacija [kai gyvename taikiu metu], nes kartais suvoki, kaip viskas yra trapu ir kokie mes maži. Dabar tikrai labai gerai gyvenam, ir už tai dažnai padėkoju. Tas suvokimas ateina, tik aš nežinau, ar dėl to, kad mano istorija yra tokia ir kažkas kovojo. Vis tiek yra ir žiniasklaidos [įtakos galvojant apie politinę situaciją]. Ir šiaip, kai stebi kas vyksta pasauly, vis tiek jauti, kad gali vėl bet kada įvykti karai. Ir kažkur vyksta tie karai. Tvyrantis nerimas yra.

Galima teigti, kad šioje šeimoje gajus laisvės siekis ir mitas, nepriklausomai nuo to, ar jis paveldėtas, ar įskiepytas šeimoje. Suprantama, kad šeimos narių pasiaukojimas dėl laisvės įpareigoja vertinti laisvę, net jeigu tai nėra aiškiai reflektuojama ar tebejuočiamas netekties skausmas. Taip pat egzistavo būtinybė bent iš dalies prisitaikyti prie sovietinės santvarkos, skatinanti jausti kaltę galbūt nepateisinus rezistencijoje dalyvavusių artimųjų lūkesčių.

APIBENDRINIMAS

Tiriant Žilių šeimos istoriją pastebėta, kad visų kartų pasakojimai labai panašūs turiniu. Visi pateikėjai, kartais nė neklausiami, pasakodavo tuos pačius *Žaibo* ir *Klajūnės* gyvenimo istorijos epizodus, pakankamai aiškiai nusakydavo asmeninį santykį su kiekvienu, deklaruodavo požiūrį į laisvę ir nepriklausomybę. Laisvė suprantama kaip turinti itin didelę kainą, kurią teko mokėti šeimai: žuvo tėvas ir senelis Antanas, lageryje įkalinta mama ir močiutė Zofija, sutrikdyti šeimos santykiai, slopinti prisiminimai, jausta nuolatinė įtampa dėl artimųjų saugumo. Pasakojimuose minimas prisitaikymas prie sovietinės santvarkos – tai galimybė išlikti, o ne idėjinis artumas primestai tvarkai.

Daugeliu atvejų kalbintieji pasakodavo ne savo, o kitų pasakojimus. Tai leisdavo užpildyti asmeninio nepatyrimo ir nežinojimo spragas. Kardinaliai pakitusios politinės aplinkybės ir skirtingos gyvenimiškos patirtys daugiausia veikia tai, kaip

pateikiamas pats pasakojimas. Matyti, kad kartos, gimusios jau po partizaninio karo, o ypač nepriklausomoje Lietuvoje, vertina ramiau, objektyviau, drąsiau kalba apie partizaninio karo paliktas žymes. Represijas patyrusiems asmenims būdinga bendrauti ir pasitikėti tik vieniems kitais; vaikų ir vaikaičių kartoms tai nebeturi reikšmės. Kuo apie vėlesnę kartą kalbama, tuo ryškesnis objektyvumas, nulemtas neturimo asmeninio santykio su pokariu ir jo dalyviais. Artimieji pasakoja atvirai, neslėpdami, jog karas sutrikdė šeimos gyvenimą, tačiau kartu su konkrečiomis istorijomis perduodamas poreikis atleisti ir susitaikyti.

Antrai ir trečiai kartoms priklausantys šeimos nariai pasakoja fragmentiškai, taigi tebejusti sovietmečiu tvyrojusi šeimoje tvyrojusi tylą. Ryšku, kad iki pat Sąjūdžio partizanė Zofija nebuvo linkusi pasakoti apie savo rezistencines patirtis, vyro žūtį ir sutrikdytą šeimos gyvenimą. Vis dėlto anūkai nujautė, kad šeimoje nutylimos itin skausmingos patirtys, formavusios jų tėvo Algimanto bei močiutės Zofijos santykį su sovietine tikrove. Okupacijos metais apie partizaninį karą kiek daugiau žinojo pats Algimantas, tiesiogiai bendravęs su kai kuriais kovų dalyviais, gyvenęs skirtingose globėjų šeimose, tačiau ir jis stengėsi apsaugoti šeimą nuo bet kokios grėsmės, todėl atsiminimus akylai saugojo. Šiandien šeimoje pagrindinio pasakotojo vaidmuo paliekamas vyriausiam šeimos nariui – jo pasakojimas gausus istorijų ir pasvarstymų, atskleidžiančių praeities dramatiškumą ir sudėtingumą. Galiausiai tai šeima, sutikusi dalytis prisiminimais ir patirtimis, o tai jau rimtas postūmis pergalvojant partizaninio karo istoriją ir tęsiant rezistencinį pasakojimą.

Žilių šeimos istorija – suasmenintas partizaninio karo pasakojimas, leidžiantis pažinti atminties perdavimo procesus ir pastangas įprasmiti praeitį. Akivaizdu, kad represuotiems asmenims buvo itin sudėtinga pasakoti apie patirtus išgyvenimus artimiausiems žmonėms, bijota, kad toks atvirumas padarys žalos, tačiau nutylėjimai veikė neką silpniau, neretai dar labiau atitolindavo artimuosius vienus nuo kitų.

Partizaninio karo dokumentuose stokojama žinių apie šeimų likimus, pačių kovotojų pastangas išlaikyti ryšius su tikrąja šeima ir tuo pat metu kurti patikimus saitus su kovos draugais, taigi artimųjų pasakojimai pasitarnauja ne tik puoselėjant šeimos istorinę savimonę, bet ir užpildant istoriografijos spragas. Visų svarbiausia, įrodoma, kad šeimos nebuvo atsietos nuo kovų ir dar ilgai jautė, o kai kada ir tebejaučia jų pasekmes.

ŠALTINIAI

- Kūrėjo savanorio medalio gavimo reikalu*, LCVA, f. 930, ap. 4, b. 3185, l. 6.
Vietinės rinktinės Ėmimo komisijos protokolas, LCVA, f. R-675, ap. 1, b. 27, l. 14b.
Zofijos Žilienės baudžiamoji byla, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-18748, l. 96.

LITERATŪRA

- Brazauskas Nerijus 2013. „Didysis pasakojimas’ apie partizanų vadus: tarp rezistencijos, atminties ir žinojimo“, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, t. 16, p. 232–252.
- Budrytė Dovilė 2012. “War, Deportation and Trauma in the Narratives of Former Women Resistance Fighters”, in: *Maps of Memory: Trauma, Identity and Exile in Deportation Memoirs from the Baltic States*, edited by Violeta Davoliūtė, Tomas Balkelis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 137–152.
- Būgienė Lina 2012. „Pasaulio refleksijos autobiografiškuose vyrų ir moterų pasakojimuose“, in: *Homo narrans: folklorinė atmintis iš arti*, redaktorė Bronė Stundžienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 69–95.
- Gailienė Danutė 2008. *Ką jie mums padarė: Lietuvos gyvenimas traumų psichologijos atžvilgiu*, Vilnius: Tyto alba.
- Gailienė Danutė 2021. *Ką jie mums padarė: Lietuvos gyvenimas traumų psichologijos atžvilgiu, 2-asis leidimas*, Vilnius: Tyto alba.
- Gailienė Danutė, Kazlauskas Evaldas 2004. „Po penkiasdešimt metų: sovietinių represijų Lietuvoje psichologiniai padariniai ir įveikos būdai“, in: *Sunkių traumų psichologija: politinių represijų padariniai*, sudarė Danutė Gailienė, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, p. 78–126.
- Gailius Bernardas 2008. „Suklastota istorija: sovietų totalitarizmas ir partizanų karo prisiminimas“, *Lietuvos istorijos studijos*, t. 22, p. 88–103.
- Gaškaitė-Žemaitienė Nijolė 1998. *Žuvusiųjų prezidentas: Jono Žemaičio biografija*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras.
- Hunt Nigel C. 2010. *Memory, War and Trauma*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jackson Michael 2013. *The Politics of Storytelling: Variations on a Theme by Hannah Arendt*, Copenhagen: Museum Musculanum Press.
- Jurkutė Mingailė 2016. *Lietuvos partizanų karo atmintis: sovietinis, vietinis ir išėvių pasakojimai: daktaro disertacija*, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Kaivola-Bregenhøj Annikki 1996. *Narrative and Narrating: Variation in Juho Oksanen's Storytelling*, (FF Communications, No. 261), Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Kaunietis Romas (sud.) 1996. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*, d. 1, Vilnius: Vaga.
- Kaunietis Romas (sud.) 1998. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*, d. 2, kn. 1, Vilnius: Vaga.
- Kaunietis Romas (sud.) 2004. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*, d. 4, Vilnius: Margi raštai.
- Kaunietis Romas (sud.) 2010. *Laisvės kovotojų prisiminimai*, d. 7, kn. 2, Vilnius: Margi raštai.
- Markuckytė Elena, Pilkauskas Donatas 2012. *Kovoje už brangią Tėvynę: Vyčio apygardos partizanų istorija: fotografijų albumas*, Panevėžys: UAB Amalkeros leidyba.
- Patamsis Robertas 2019. *Lietuvių pasipriešinimas*, Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
- Patamsis Robertas (sud.) 2021. *Šv. Onos naktį... Genovaitės Janulytės-Karpavičienės partizaniškų eilėraščių rinktinė*, sudarė ir parengė Robertas Patamsis, Vilnius: Petro ofsetas.
- Petrauskienė Aistė 2017. *Partizaninio karo vietos: jamžinimas ir įpaveldinimas nepriklausomoje Lietuvoje: daktaro disertacija*, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Pilipavičius Vytautas 2007. „Bendruomenė ir bendruomeninės veiklos prielaidos“, *Vagos: LŽŪU mokslo darbai*, nr. 77 (30), p. 82–89.
- Skultans Vieda 2005. *The Testimonies of Lives: Narrative and Memory in post-Soviet Latvia*, Routledge: London, New York.
- Šimėnas Antanas 1998. *Kovoje dėl Lietuvos laisvės: Panevėžio-Algimanto-Vyčio apygardų partizanai*, Kaunas: Aušra.
- Šutinienė Irena 2008. „Sovietinių represijų atminties reikšmės lietuvių autobiografijose“, *Genocidas ir rezistencija*, nr. 2 (24), p. 127–134.

- Thomson Alistair 2011. "Memory and Remembering in Oral History", in: *The Oxford Handbook of Oral History*, edited by Donald A. Ritchie, New York: Oxford University Press, p. 77–95.
- Tūtlytė Rita 2018. „Pokario atminties pasakojimai: laisvės kovų dalyvių atsiminimai“, *Žmogus ir žodis*, t. 20, nr. 2, p. 4–29.
- Vaičiūnas Gintaras 1994. „Vyties apygardos istorinė rinktinė“, in: *Laisvės kovų archyvas*, t. 10, p. 5–35.
- Vaitkevičius Vyktintas 2020. „Įvadas“, *Acta Historica Universitatis Klaipedensis*, t. 40, p. 15–21.
- Valauskaitė Laura 2008. „Istorijos refleksijos prie Neries“, *Šiaurės Atėnai*, bal. 18, nr. 15 (889), p. 10.
- Vaskelienė Ieva [et al.] 2011. „Komunikacija apie patirtas politines represijas šeimoje: tarpgeneracinis aspektas“, *Tarptautinis psichologijos žurnalas: biopsichologinis požiūris*, t. 9, p. 91–104.
- Vaskelienė Ieva 2012. *Politinių represijų Lietuvoje ilgalaikės psichologinės pasekmės antrajai kartai: daktaro disertacija*, Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Veale Sharon, Schilling Kathleen 2004. *Talking History: Oral History Guidelines*, Hurtsville: Department of Environment & Conservation.
- Vervečkienė Liucija 2019. „Pabrėžta, nutylėta, pateisinta: „kartų efektas“ senelių, tėvų ir anūkų sovietmečio atmintyje“, *Politologija*, t. 96, nr. 4, p. 8–37.

Narrative of the Anti-Soviet Partisan War: a Family Case

G R E T A P A S K O Č I U M A I T Ė

S u m m a r y

Keywords: memory, narrative, partisan war, family.

The subject of the article is the narrative of the partisan war maintained by family members of the partisans from the Vytis Partisan District Antanas Žilys and Zofija Žilienė. This case study aims at revealing the memory of struggle for freedom from the perspective of the families that had lived prior to the beginning of the anti-Soviet resistance. It includes circumstances under which the narrative was shaped, the peculiarities of its content and change, its influence on the personal attitudes of the family members and the fundamentals of its transferring from one generation to another. Stories recorded in 2019–2020 embrace three generations of the family: Algimantas the son of the partisans, Jurga and Gediminas their grandchildren, and Gaudutė their great-granddaughter. In order to perceive the background of the story, the author uses memoirs by the freedom fighters connected to the Žiliai Family, and by Zofija Žilienė, published at the onset of the Lithuanian independence. According to the author, a person telling his / her life story or relating its separate events presents an original interpretation of the past and shapes his / her identity; therefore, such narrative is of utmost importance in terms of understanding the partisans and their closest surroundings.

The members of the partisan community exhibit a remarkably positive attitude towards the Žiliai Family, both because of their resistance activities and their personal traits. Published memoirs and artistic works by the partisans depict not only Antanas and Zofija but also their three children who had to grow up with a number of foster-parents. According to their former brothers in arms and family members, the family ties were damaged during the partisan war, albeit still partly maintained, since the parents used to visit their children, contributing to their upbringing. After Antanas was killed in May of 1949, and Zofija subsequently arrested, the family ties weakened even more; however, the narratives preserved in the memory of family members assume that the experiences of resistance and repressions as well as similar

reaction towards them bounded them all together. The study revealed that the partisan war and Antanas' death became subjects of a more open discussion in the family only in the eve of the Lithuanian independence in the 90s, although during the Soviet occupation the family members had already intuitively felt a complicated history lurking behind. It should be noted, however, that the memories of the partisan war are not merely directly transferred: the narrative is shaped considerably by certain omissions and by the family members' behavior during the Soviet period, attempting by various means to shield their close ones from the attention of Soviet repressive structures. According to their narratives, every member of the Žiliai Family appreciates freedom as the main value of life, although painful experiences have forced Zofija and her son Algimantas to adapt to the Soviet regime. However, stories by Zofija's grandchildren clearly exhibit their subconscious desire to oppose the system and longing for the independence. All narrators seem to be proud of their family members' involvement in the struggle for freedom, despite their understanding of the cruel impact it had on the family life. Knowledge of the family history is valued as a responsibility to be passed on and appreciated. The younger the generation, the more remote its connections to the resistance; this enhances their impartiality and a lack of authentic experience. Grandchildren of the partisans already tend to speak more openly about the painful experiences of their family members, thus revealing the complicated reality of the struggle for freedom.

Narratives by the partisans' son display clear traces of immediate communication with the partisans, including details from their everyday life and connections with their families, as well as authentic memories of the family relationship. Algimantas' mind is more occupied by the image of his slain father. Subsequent generations have mostly preserved memories of interactions with Zofija, supplementing her stories with their own insights in the partisan struggle and attitude towards the Soviet regime. The chief storyteller in the family is still Algimantas, sharing his parents' and his own experiences both with the family and with the general public.

The study reveals that experiences of resistance and repression have influenced the self-perception of several generations. The narrative preserved by the partisan families expands the notion of their fight and supplements the history of struggle for freedom with new and significant details.